

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความตระหนัก ในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน และจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพ แหล่งน้ำผิวดิน ของประชาชน พร้อมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อ ความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน และ จิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพ แหล่งน้ำผิวดินของประชาชนและ ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน กับจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินของประชาชนสำหรับสมมติฐานในการศึกษานั้น ได้ตั้งไว้ว่า ประชาชนมีความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน และมีจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพ แหล่งน้ำผิวดิน สำหรับระบบประปาชนบทในระดับปานกลาง ซึ่ง ประชาชนที่มีระดับการศึกษา มีความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ มีการรับข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และมีตำแหน่งทางสังคม ในหมู่บ้านแตกต่างกัน จะมีความตระหนักในการ เฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินและมีจิตสำนึกในการ เฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน สำหรับระบบประปาชนบท แตกต่างกันรวมทั้ง ความตระหนักในการ เฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินสำหรับระบบประปาชนบท ส่วนวิธีดำเนินการศึกษา ผู้ทำการศึกษาได้กำหนดแนวทางการดำเนินการศึกษา โดยสังเขป คือ ประชากร ประกอบด้วย หัวหน้าครัวเรือน ที่เป็นผู้ใช้น้ำจากแหล่งน้ำผิวดิน สำหรับระบบประปาชนบทในหมู่บ้านจ้ง หมู่ 4 ตำบลทุ่งกว่า อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง จำนวน 80 คน สำหรับจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ได้จากการคำนวณโดยใช้สูตรของ Taro Yamane โดยให้ความคลาดเคลื่อนที่จะมีในระดับนัยสำคัญเป็น 0.05 ซึ่งจะ ได้กลุ่มตัวอย่างที่จะใช้ในการศึกษาจำนวน 66 คน โดยการสุ่ม โดยวิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้วิธีการจับสลากจากเลขที่บ้าน ของกลุ่ม ประชากรเป้าหมาย โดยให้หัวหน้าครัวเรือนเป็นตัวแทนของครัวเรือนที่สุ่ม ได้ โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 66 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการจัดเก็บข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไป รวมถึงข้อมูลความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ ส่วนที่ 2 ข้อมูลความถี่ ในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ 3 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน และส่วนที่ 4 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน เมื่อได้ข้อมูลมาทั้งหมดก็จะนำมาวิเคราะห์ โดยการใช้ โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC⁺ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปใช้สถิติความถี่ ร้อยละ ส่วนความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความตระหนัก และจิตสำนึก วิเคราะห์โดยใช้สถิติ ความถี่ ร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ One-way Analysis of Variance (ANOVA) สำหรับตำแหน่งทางสังคม

ซึ่งแบ่งออกเป็น การดำรงตำแหน่งในหมู่บ้านและ การเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน วิเคราะห์โดยใช้ สถิติ t -Test แบบ 2 ทาง และการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความตระหนักและจิตสำนึก ด้วยการ หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation)

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ข้อมูลทั่วไป ผลการศึกษาพบว่า

- 1) เพศ หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย โดยมีอยู่ประมาณเกือบ 3 ใน 4 ของ หัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด
- 2) อายุ หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 31 - 40 ปี รองลงมาคือ ช่วง อายุ 41 - 50 ปี และที่น้อยที่สุด คือ ช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปี
- 3) ระดับการศึกษา หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาไม่ได้เรียน - ป.6 มี เกือบ 3 ใน 4 รองลงมา มีระดับการศึกษา ตั้งแต่ ม.4 หรือเทียบเท่าขึ้นไป และ ม.1 - ม.3 หรือเทียบเท่า มี น้อยที่สุด
- 4) อาชีพ หัวหน้าครัวเรือนเกินครึ่งหนึ่ง มีอาชีพรับจ้างและค้าขาย รองลงมา มีอาชีพ เกษตรกร ที่เหลือมีอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจ และแม่บ้าน ซึ่งมีจำนวนเล็กน้อย
- 5) การมีตำแหน่งในหมู่บ้าน หัวหน้าครัวเรือน เกือบ 3 ใน 4 ไม่มีตำแหน่งในหมู่บ้าน ที่ เหลือมีตำแหน่ง โดยเป็นกรรมการหมู่บ้านมากที่สุด รองลงมาเป็นหัวหน้าคุ้ม (กลุ่ม) บ้านที่ปรึกษาประจำ หมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. และผู้ใหญ่บ้าน ตามลำดับ
- 6) การเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ประมาณเกือบ 3 ใน 4 ไม่ได้ เป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน ที่เหลือเป็นสมาชิก โดยทำหน้าที่เป็นสมาชิกมากที่สุด รองลงมาเป็นกรรมการ กลุ่ม ประธาน และที่ปรึกษา ตามลำดับ สำหรับกลุ่มที่เป็นสมาชิก ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ มากที่สุด ประมาณ 3 ใน 4 ที่เหลือ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจ และกลุ่มเยาวชน ตามลำดับ

5.1.2 ความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ สรุปว่า หัวหน้าครัวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำในระดับมาก โดยส่วนมากมีความรู้ระดับมาก และมีความรู้ระดับน้อย มีน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อของคำถาม พบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับ น้ำที่มีกลิ่น และสีผิดปกติ เป็นตัวชี้บอกได้อย่างหยาบๆ ว่าคุณภาพน้ำนั้น ไม่เหมาะต่อการนำมาบริโภคมากที่สุด รองลงมาเกี่ยวกับคุณภาพน้ำจากแหล่งน้ำผิวดิน ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมในน้ำเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับกิจกรรมของมนุษย์ โดยมีผู้ตอบถูกถึงร้อยละ 100 และ 97.0 ตาม ลำดับ และหัวหน้าครัวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำน้อย คือ ตอบถูกน้อยกว่าร้อยละ 50 เกี่ยวกับเรื่อง น้ำที่มีปริมาณแบคทีเรียและโลหะหนัก เช่น ตะกั่ว ปรอท แมงกานีส สามารถนำมาบริโภคได้ โดยผ่าน

การดื่มเพื่อฆ่าเชื้อโรค รองลงมาเรื่อง แหล่งน้ำที่มี ขยะหรือสิ่งปนเปื้อน ถ้ามีเพียงจำนวนเล็กน้อย และไม่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ก็จะไม่ทำให้คุณภาพน้ำทั้งหมดเลวลงได้ และมีความรู้ที่น้อยที่สุดในเรื่อง น้ำใส ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส เป็นน้ำที่มีคุณภาพดี เนื่องจากสะอาดบริสุทธิ์สามารถนำมาบริโภคได้ โดยมีผู้ตอบถูกเพียงร้อยละ 45.5 , 43.9 และ 40.9 ตามลำดับ

5.1.3 การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จากการศึกษา สามารถสรุปในภาพรวมจากหัวหน้าครัวเรือนที่มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ เมื่อจำแนกตามประเภทของสื่อ พบว่า หัวหน้าครัวเรือน ที่มีความถี่ในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 5 ครั้ง/สัปดาห์ ถึงทุกวัน ได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาจากเพื่อนบ้าน สำหรับความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร 3 – 4 ครั้ง/สัปดาห์ ได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาจากเพื่อนบ้าน ส่วนความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร 2 ครั้ง/สัปดาห์ ได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาจาก หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ส่วนความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร 1 ครั้ง/สัปดาห์ ได้รับข่าวสารจากหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านมากที่สุด รองลงมาจากวิทยุ สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยรับรู้ข่าวสารจากแหล่งใดเลย คือ หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยรับรู้ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มากที่สุด รองลงมาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ สำหรับการสรุปผลการศึกษาในภาพรวมจากหัวหน้าครัวเรือน ที่มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่างๆ เมื่อจำแนกตามประเภทของสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีความถี่ในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่างๆ 5 ครั้ง/สัปดาห์ถึงทุกวัน มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่ามากที่สุด รองลงมาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร 3 – 4 ครั้ง/สัปดาห์ มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่ามากที่สุด รองลงมาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร 2 ครั้ง/สัปดาห์ มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสารเป็นพิษ เช่น ยาปราบศัตรูพืช และการตัดไม้ทำลายป่ามากที่สุด รองลงมา เกี่ยวกับอากาศเป็นพิษ ส่วนความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร 1 ครั้ง/สัปดาห์ มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับน้ำเสียมากที่สุด รองลงมาเกี่ยวกับอากาศเป็นพิษ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยรับรู้ข่าวสารเรื่องใดเลย คือ หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับอากาศเป็นพิษมากที่สุด รองลงมาเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับระดับการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า มีระดับการรับรู้ข่าวสารเฉลี่ยในระดับปานกลาง โดยส่วนมากมีระดับการรับรู้ข่าวสารอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา ได้แก่ ระดับน้อย

5.1.4 ความตระหนัก เมื่อพิจารณาระดับความตระหนัก ของหัวหน้าครัวเรือนพบว่า มีคะแนนเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก โดยส่วนมากมีความตระหนักอยู่ในระดับมาก โดยมีความตระหนักในระดับน้อย มีน้อยที่สุด เมื่อพิจารณารายละเอียดข้อคำถามเกี่ยวกับความตระหนักเป็นรายข้อ พบว่า หัวหน้าครัว

เรือน มีคะแนนความตระหนักเฉลี่ยรายข้อ ในเรื่อง ควรมีบทลงโทษแก่ผู้ลักลอบปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำดิบ มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา เรื่องควรมีการดูแลและป้องกันไม่ให้แหล่งน้ำดิบมีสิ่งปนเปื้อน เนื่องจากการอุปโภค-บริโภคน้ำที่มีสิ่งปนเปื้อนส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยโดยตรง โดยมีคะแนนเฉลี่ยรายข้อเท่ากับ 3.788 และ 3.485 คะแนน ตามลำดับ และหัวหน้าครัวเรือน มีคะแนนความตระหนักรายข้อน้อยกว่า 3 คะแนน ในเรื่อง การอนุรักษ์แหล่งน้ำดิบจะช่วยทำให้ประหยัดพลังงาน และสารเคมีในกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำในระบบประปา ในเรื่องควรมีการตรวจวัดคุณภาพน้ำหลังจากผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพ เพื่อเป็นการตรวจสอบประสิทธิภาพของระบบปรับปรุงคุณภาพ และทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาระบบประปา ในเรื่องการควบคุมดูแลแหล่งน้ำดิบ กลุ่มผู้ใช้น้ำในชุมชนควรดำเนินการเองโดยไม่จำเป็นต้องรอเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาดำเนินการให้ ในเรื่องมีความจำเป็นต้องมีการตรวจวัดคุณภาพน้ำ ก่อนและหลังจากผ่านระบบประปาเพื่อเป็นการเปรียบเทียบข้อมูล ในเรื่องไม่มีประโยชน์ในการเพิ่มสารเคมี เช่น คลอรีน เพื่อฆ่าเชื้อโรคในน้ำที่มีสิ่งสกปรกเจือปนอยู่สูง เพราะขาดการดูแลแหล่งน้ำดิบ และในเรื่องควรนำน้ำฝนไปตรวจวัดคุณภาพด้วยเพราะฝนจะตกลงสู่แหล่งน้ำดิบโดยตรง โดยมีคะแนนเฉลี่ยของความตระหนักรายข้อ เท่ากับ 2.894 , 2.833 , 2.727 , 2.727 , 2.636 และ 2.051 คะแนน ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบความตระหนักกับตัวแปรที่ศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้เกี่ยวกับ คุณภาพน้ำ การดำรงตำแหน่งในหมู่บ้าน การเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน และมีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน มีความตระหนักแตกต่างกัน ส่วนหัวหน้าครัวเรือน ที่มีระดับ การศึกษา แตกต่างกัน มีความตระหนักไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5.1.5 จิตสำนึก จากการศึกษาพบว่า ระดับจิตสำนึกของหัวหน้าครัวเรือนมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยส่วนมากมีจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ระดับปานกลาง และระดับน้อยมีน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาข้อคำถามเป็นรายข้อเกี่ยวกับจิตสำนึก พบว่า หัวหน้าครัวเรือนมี มีคะแนนจิตสำนึกเฉลี่ยรายข้อ ในเรื่อง ความพร้อมที่จะสนับสนุนอย่างเต็มที่ ให้มีการออกกฎหมายควบคุม การลักลอบปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำดิบอย่างเข้มงวดมีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาเรื่องความเต็มใจในการมีส่วนร่วมกันรับผิดชอบดูแลแหล่งน้ำดิบและระบบประปา เพราะเห็นว่าเป็นทรัพย์สินส่วนรวม โดยมีคะแนนจิตสำนึกเฉลี่ยรายข้อ 3.591 และ 3.546 คะแนน ตามลำดับ และหัวหน้าครัวเรือนมีคะแนนจิตสำนึกรายข้อ น้อยกว่า 3 คะแนน ในเรื่อง ความพร้อมในการที่จะเข้าไปเร่งรัดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกิจกรรมการเฝ้าระวังแหล่งน้ำเข้ามาดำเนินการเก็บตัวอย่างน้ำไปตรวจวัดคุณภาพ ซึ่งกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกคนจะร่วมกันรับผิดชอบค่าใช้จ่าย ในการดำเนินการตรวจวัดคุณภาพ ในเรื่องความพร้อมในการร่วมมือกับกลุ่มผู้ใช้น้ำคนอื่น ที่จะพึ่งตนเองในการดูแลรักษาแหล่งน้ำดิบ โดยไม่ต้องรอให้เป็นหน้าที่ของรัฐฝ่ายเดียว

ซึ่งจะเป็นการประหยัคงบประมาณของชาติในเรื่อง ความเต็มใจและความพร้อมที่จะเข้าไปเป็นอาสาสมัครควบคุมดูแลแหล่งน้ำดิบ ของชุมชน เพราะเห็นว่า จะส่งผลดีไปยังคุณภาพน้ำในระบบประปาได้ในเรื่องความเต็มใจที่จะ สนับสนุนให้มีการตรวจวัดคุณภาพน้ำหลังผ่านระบบประปา แม้จะเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ซึ่งหากพบปัญหาในระบบประปา จะได้ดำเนินการแก้ไขเฉพาะจุดที่เป็นปัญหา และเป็นการประหยัดพลังงานและค่าใช้จ่าย และในเรื่องความเต็มใจและความพร้อมที่จะเข้าไปเป็นอาสาสมัครตรวจวัดคุณภาพน้ำที่สามารถ ดำเนินการ ได้ในชุมชนเพราะเป็นวิธีหนึ่งในกระบวนการควบคุมคุณภาพน้ำ โดยมีคะแนนเฉลี่ยของจิตสำนึกรายข้อ เท่ากับ 2.894, 2.758, 2.742, 2.712 และ 2.515 คะแนน ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบจิตสำนึกกับตัวแปรที่ศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ การดำรงตำแหน่งในหมู่บ้าน การเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน และมีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน มีจิตสำนึกแตกต่างกัน สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีจิตสำนึกไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5.1.6 ความสัมพันธ์ระหว่างความตระหนักและจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก และอยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ความตระหนัก สำหรับความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน จากผลการศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน ในระดับมากซึ่งไม่เกินไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าอยู่ในระดับปานกลาง และไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ โชคชัย รัชต์สังข์ (2537) ที่พบว่าประชาชน มีความตระหนักในการดูแลแหล่งน้ำของตนเองในระดับค่อนข้างต่ำ แต่จากการศึกษาพบว่า แหล่งน้ำแหล่งสำคัญที่ใช้สำหรับการอุปโภค – บริโภคของหัวหน้าครัวเรือน คือ สระเก็บน้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำผิวดิน เนื่องจากน้ำได้ดินส่วนใหญ่ในหมู่บ้านโดยทั่วไป แม้จะมีคุณภาพดีกว่าแต่ระดับน้ำอยู่ ค่อนข้างลึกมากกว่า 10 เมตรขึ้นไป และมักจะลดระดับลงเมื่อถึงฤดูแล้ง ทำให้ประสบปัญหา น้ำใช้ในการอุปโภค – บริโภค จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำผิวดิน ซึ่งกึ่งต่อการปนเปื้อนจาก สิ่งสกปรก และสารพิษต่าง ๆ จึงทำให้หัวหน้าครัวเรือน ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการดูแลและควบคุมไม่ให้แหล่งน้ำดังกล่าวมีสิ่งปนเปื้อน ประกอบกับหัวหน้าครัวเรือนส่วนมาก มีรายได้ของครัวเรือนน้อย ซึ่งไม่มีโอกาสในการซื้อน้ำบริโภค ซึ่งมีราคาค่อนข้างแพงจึงต้องพึ่งพาน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินเพียงอย่างเดียวทั้งการอุปโภคบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จิรายุ ทองเขื่อน (2537) ที่พบว่ารายได้ของครัวเรือน มีความสัมพันธ์ทางลบกับความตระหนักและการมีส่วนร่วมของเกษตรกร และทำให้ผลการศึกษาปรากฏออกมาว่า หัวหน้า ครัวเรือนมีคะแนนความตระหนักเฉลี่ยใน

ระดับมาก เมื่อพิจารณาข้อคำถามเกี่ยวกับความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน เป็นรายชื่อ พบว่าหัวหน้าครัวเรือน มีคะแนนความตระหนักรายข้อมากที่สุด เป็นคำถามควรมีบทลงโทษแก่ผู้ลักลอบปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำดิบ อาจเป็นเพราะปัจจุบันยังไม่มีบทลงโทษแก่ผู้ลักลอบปล่อยของเสียลงแหล่งน้ำ โดยเฉพาะสระเก็บน้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำดิบในการผลิตน้ำประปา เนื่องจากบางครั้ง พบว่าน้ำที่ทำมาผลิตน้ำประปามีความขุ่นมาก และบางครั้งมีกลิ่นและสีผิดปกติ ซึ่งมีจำนวนหัวหน้าครัวเรือนถึงร้อยละ 100 ที่ทราบว่า น้ำที่มีกลิ่นและสีผิดปกติ เป็นตัวชี้บ่งได้อย่างหยาบๆ ว่า คุณภาพน้ำนั้นไม่เหมาะต่อการนำมาบริโภค อาจเป็นเพราะว่าความรู้จากประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือนนั้น คือ ในการเลือกแหล่งน้ำสะอาดสำหรับบริโภค จะเลือกโดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพในเบื้องต้นก่อน เช่น คมกลิ่น หรือดูที่สี ซึ่งหากมีกลิ่นหรือสีผิดปกติ เช่น ถ้าน้ำมีกลิ่นคาว แสดงว่าน้ำมีสนิมเหล็กหรือเป็นน้ำฮาก และถ้าน้ำมีสีเหลืองอ่อน แสดงว่าน้ำเป็นน้ำฮาก หรืออาจเกิดจากซากใบไม้หรือซากพืชเน่าเปื่อย ทำให้เกิดความน่ารังเกียจในการนำมาบริโภค นอกจากนี้ลักษณะทางกายภาพของน้ำ เช่น สีของน้ำ อาจบอกประเภทของ สิ่งเจือปนในน้ำ ทำให้สามารถคาดเดาได้อย่างหยาบๆ ทำให้ต้องสิ้นเปลืองคลอรีนในการฆ่าเชื้อโรคเพิ่มขึ้น ส่วนข้อคำถามที่มีคะแนนความตระหนักรายข้อ รองลงมา เป็นข้อคำถาม ควรแจ้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการควบคุมแหล่งน้ำทันที หากพบว่ามีกิจกรรมที่เสี่ยงต่อการปนเปื้อนในแหล่งน้ำดิบ อาจเป็นเพราะว่า ในหมู่บ้านมีการทำสวนอ้อย ซึ่งอยู่ใกล้และอยู่สูงกว่าแหล่งน้ำดิบ ซึ่งมีการใช้ยาปราบศัตรูพืชในปริมาณค่อนข้างมาก และหัวหน้าครัวเรือนส่วนมากก็ทราบว่าคุณภาพน้ำผิวดินจะเสียก็เกิดจากสาเหตุนี้ เป็นสาเหตุสำคัญ โดยทราบว่าเกิดจากการกระทำของคนเนื่องจากในข้อคำถามความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำที่ถามว่า คุณภาพน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินขึ้นอยู่กับกิจกรรมของมนุษย์ โดยมีผู้ตอบถูกต้องถึงร้อยละ 97.0 อาจเป็นเพราะการได้รับรู้ในชีวิตประจำวัน และการได้รับทราบข่าวสารจากสื่อต่างๆ ว่าคุณภาพน้ำจะดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับมนุษย์เป็น ตัวการสำคัญ ซึ่ง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (2540) กล่าวไว้ว่า ความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ มีสาเหตุจากการระบายน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชน การเกษตรกรรม ฟาร์มปศุสัตว์ เป็นต้น และทราบจากข้อคำถามที่ถามว่า การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงในการเกษตรบริเวณแหล่งน้ำ ทำให้คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำนั้นลดลง และแพร่กระจายลงสู่แหล่งน้ำนั้นโดยตรง ซึ่งมีผู้ตอบถูกต้องถึงร้อยละ 92.4 เพราะทราบว่า ถ้ามีฝนตกฝนจะชะเอายาปราบศัตรูพืชที่ตกค้างในดินลงมาสู่แหล่งน้ำดิบ ทำให้มีสารพิษตกค้างอยู่ในน้ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย ในการนำน้ำนั้นมาอุปโภคบริโภค แต่ตัวหัวหน้าครัวเรือนเองไม่กล้าไปบอก เจ้าของสวนให้เลิกใช้ยาได้ เนื่องจากกลัวการขัดแย้ง และเห็นว่าจะไปห้ามเจ้าของสวนไม่ได้ เพราะเป็นสิทธิ์ของเขา จึงเห็นว่าควรแจ้งให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินการ น่าจะเหมาะสมและได้ผลมากกว่า ส่วนข้อคำถามที่มีคะแนนความตระหนักรายข้อน้อยที่สุด 3 ข้อสุดท้าย

เป็นข้อคำถามมีความจำเป็นต้องมีการตรวจวัดคุณภาพน้ำก่อนและหลังจากผ่านระบบประปา เพื่อเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลอาจเป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนบางส่วนเห็นว่า การตรวจวัดคุณภาพน้ำต้องใช้ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงในการดำเนินการ แต่ก็ยังเห็นว่าจำเป็นต้องมีการนำน้ำจากแหล่งน้ำดิบ มาตรวจวัดคุณภาพ เพื่อจะได้ทราบว่าน้ำที่นำมาอุปโภคบริโภคมีสิ่งปนเปื้อนอะไรหรือไม่ แต่เห็นว่าหากจะตรวจน่าจะตรวจหลังผ่านระบบประปาครั้งเดียว เนื่องจากหากตรวจก่อนก็ต้องตรวจอีกครั้งเป็นการสิ้นเปลือง ซึ่งในการตรวจวัดคุณภาพน้ำที่ถูกต้องนั้นควรจะมีการตรวจทั้งก่อนและหลังผ่านระบบประปา ก็เพื่อเป็นการตรวจสอบประสิทธิภาพของขบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำในระบบประปา เพื่อประหยัดพลังงานและประหยัดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาระบบประปา (คู่มือการใช้และซ่อมบำรุงรักษาระบบประปาชนบท พรพช, 2542) และข้อคำถามไม่มีประโยชน์ในการเพิ่มสารเคมี เช่น คลอรีนเพื่อฆ่าเชื้อโรคในน้ำที่มีสิ่งสกปรกเจือปนอยู่สูงเพราะขาดการดูแลแหล่งน้ำดิบอาจเป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่คิดว่า น้ำฝนเป็นน้ำที่มีความสะอาดพอสมควร และในสมัยก่อนก็ใช้น้ำฝนนำมาบริโภคโดยไม่เป็นอันตรายอะไรจึงเห็นว่าไม่จำเป็นต้องนำน้ำฝนไปตรวจวัดคุณภาพ แต่น้ำฝนปนน้ำที่ตกลงสู่แหล่งน้ำดิบโดยตรง ซึ่งหากน้ำฝนตกผ่านบรรยากาศที่มีก๊าซที่เกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิง เช่น น้ำมันดีเซล ฟุ้งกระจายอยู่เมื่อก๊าซดังกล่าว รวมตัวกับน้ำฝน เมื่อฝนตกลงมาจะกลายเป็นฝนกรดได้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2541)

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบ ความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน กับตัวแปรอิสระปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือน มีความตระหนักไม่แตกต่างกัน ตามระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เกินไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อาจเป็นเพราะความตระหนักของบุคคล เป็นพฤติกรรมขั้นแรกของการรับรู้เป็นขั้นทำความรู้จักกับเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยยอมให้ สิ่งนั้นเข้ามาอยู่ในความสนใจตนเอง โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ หู ตา จมูก ลิ้น และสัมผัสทางกาย ซึ่งคนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ก็อาจมีความตระหนักอยู่ในระดับน้อยเหมือนกัน หรือมีความตระหนักอยู่ในระดับมากได้เหมือนกัน ซึ่งหากมีสิ่งเร้าเข้ามากระตุ้น โดยผ่านทางประสาทสัมผัสพร้อมๆ กัน ก็อยู่ที่การเลือกที่จะรับรู้ และมีการแปลความหมายสิ่งเร้าเพื่อตอบสนองที่แตกต่างกันและเป็นที่น่าสังเกตว่า คะแนนเฉลี่ยของคะแนนความตระหนักรวมที่อยู่ในระดับมากนั้น เป็นคะแนนที่ได้มาจากคะแนนความตระหนักที่ค่อนข้างกระจาย (มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 13.5) ซึ่งไม่ใช่คะแนนที่อยู่ใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ย แต่คะแนนจะกระจายกันใน

ช่วงคะแนนน้อย ปานกลาง และมาก แสดงว่ามีเหตุ ปัจจัยที่ทำให้หัวหน้าครัวเรือนมีความตระหนักที่แตกต่างกัน ซึ่งจากการศึกษาเปรียบเทียบความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินกับตัวแปรอิสระที่เหลือปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนมีความตระหนักแตกต่างกัน ตามความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ ตำแหน่งทางสังคม และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยในกลุ่มของหัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำที่ต่างกัน ส่วนใหญ่จะมีความรู้ที่แตกต่างกันในข้อคำถามที่ว่า น้ำใส ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส เป็นน้ำที่มีคุณภาพดี เนื่องจากสะอาดบริสุทธิ์ และข้อคำถามน้ำที่มีปริมาณแบคทีเรีย และโลหะหนัก เช่น ตะกั่ว ปรอท แมงกานีส สามารถนำมาบริโภคได้โดยผ่านการต้มเพื่อฆ่าเชื้อโรคและสารตกค้าง ซึ่งในกลุ่มที่คิดว่า น้ำใส ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส เป็นน้ำสะอาดและน้ำที่มีแบคทีเรีย และโลหะหนัก หรือสารพิษสามารถนำมาอุปโภคบริโภคได้ โดยผ่านการต้มเพื่อฆ่าเชื้อโรคและสารตกค้างได้นั้น อาจเป็นเพราะ หัวหน้าครัวเรือนกลุ่มนี้ มีการรับรู้มาว่าน้ำสะอาดที่เหมาะสมสำหรับเป็นน้ำบริโภค จะต้องใส ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส ซึ่งเป็นเพียงการพิจารณาโดยใช้ประสาทสัมผัส และที่ผ่านมามีอาจจะช่วยทำให้รอดพ้นจากอันตรายจากการนำน้ำมาบริโภค เนื่องจากน้ำที่ใส ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส คือน้ำที่มีสิ่งเจือปนหรือสารมลพิษเจือปนอยู่น้อยนั่นเอง แต่ไม่ทราบว่าในความเป็นจริงโดยเฉพาะในปัจจุบัน มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีต่างๆ มากขึ้น การพิจารณาคุณภาพน้ำจากลักษณะทางกายภาพ โดยใช้ประสาทสัมผัสไม่เพียงพอที่จะทำให้มั่นใจในความปลอดภัยได้ เนื่องจากมีสารหลายชนิดสามารถละลายหรือแฝงตัวอยู่ในน้ำ โดยที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น ตะกั่ว ปรอท แบคทีเรียต่างๆ (กรมอนามัย, ไม่ระบุปีพิมพ์) นอกเสียจากว่าน้ำที่มองดูว่าใส ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส เป็นน้ำที่ได้ตรวจสอบแล้วว่า มาจากแหล่งน้ำที่มีขยะหรือสิ่งสกปรกปนเปื้อนแต่ไม่ใช่สารพิษ เช่น ยาฆ่าแมลง หรือโลหะหนัก และต้องไม่มีอยู่ในปริมาณมากเกินไปจนเกินขีดความสามารถของธรรมชาติจะรับได้จนทำให้มีกลิ่นและสีผิดปกติไป โดยขยะหรือสิ่งสกปรกในน้ำเหล่านี้จะไม่สามารถทำให้คุณภาพน้ำทั้งหมดเลวลงหรือเสียได้ เนื่องจากในน้ำจะมีจุลินทรีย์คอยย่อยสลายของเสียโดยใช้ออกซิเจนที่มีอยู่ในน้ำซึ่งถ้าของเสียมีไม่มากจุลินทรีย์ในน้ำก็ไม่ใช่ออกซิเจนมากในการย่อยสลาย น้ำก็ยังคงมีออกซิเจนเหลืออยู่จนปรับสภาพให้อยู่ในสภาวะสมดุลได้ (ธงชัย พรรณสวัสดิ์, 2537) และสามารถนำน้ำไปดื่มก่อนมาบริโภคได้ แต่หัวหน้าครัวเรือนกลุ่มนี้มักเข้าใจว่าน้ำที่มีการปนเปื้อนจากขยะสิ่งสกปรก แบคทีเรียสารละลาย รวมไปถึงโลหะหนัก และสารพิษต่าง ๆ ก่อนนำมาบริโภคจะต้องนำมาต้มก่อนเพื่อฆ่าเชื้อโรคและความร้อนจากการต้มสามารถกำจัดสารพิษต่าง ๆ ได้ทั้งหมดซึ่งในความเป็นจริงแล้วสารพิษหรือโลหะหนักต่าง ๆ จะไม่สามารถกำจัดได้โดยวิธีธรรมดา เช่น การต้ม ซึ่งการต้มจะกำจัดได้เฉพาะแบคทีเรีย ดังนั้นหัวหน้าครัวเรือนกลุ่มนี้ จึงมีการควบคุม ดูแล และป้องกันสิ่งปนเปื้อนในแหล่งน้ำดิบ น้อยกว่ากลุ่มที่เชื่อว่าน้ำใส ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส อาจมีสิ่งปนเปื้อนที่มองด้วยตาเปล่า

ไม่เห็น และน้ำที่มีแบคทีเรีย โลหะหนักและสารพิษ ตกค้าง ที่หัวหน้าครัวเรือนกลุ่มนี้ทราบว่า ถึงจะนำมาต้มก็ไม่ได้เฉพาะแบคทีเรีย แต่ไม่สามารถกำจัดโลหะหนักและสารพิษตกค้างให้หมดไปได้ จึงมีความตระหนักในการดูแลไม่ให้มีสิ่งปนเปื้อนอยู่ในแหล่งน้ำดิบ ซึ่งความรู้ เกี่ยวกับคุณภาพน้ำส่วนใหญ่มีการรับรู้จากทางสื่อต่างๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ และเจ้าหน้าที่ สาธารณสุข ซึ่งเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดหาน้ำสะอาดในชุมชน และสำหรับตำแหน่งทางสังคมที่แตกต่างกันนั้นในกลุ่มที่ไม่มีตำแหน่งทางสังคมคือ ไม่มีตำแหน่งในหมู่บ้านและไม่เป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน จะคิดว่าการดำเนินการควบคุมดูแลแหล่งน้ำดิบ น่าจะเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น อนามัย หรือ รพช. และคิดว่าตัวเองคงดำเนินการกิจกรรมการควบคุม ดูแลแหล่งน้ำดิบเองไม่ไหว ต่างกับกลุ่มที่มีตำแหน่งทางสังคม ซึ่งจะคิดว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นหน้าที่ที่จะต้องกระทำอยู่แล้ว ซึ่งผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมทั้งตำแหน่งในหมู่บ้าน และการเป็นสมาชิกกลุ่มมักมีโอกาสดำเนินกิจกรรมสาธารณะ ทางด้านสิ่งแวดล้อมจึงทำให้มีโอกาสดำเนินเห็นสัมผัสและรับรู้สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมาก และทำให้เกิดความตระหนักในปัญหามากกว่า (ชูศักดิ์ วิทยากร, 2537)

5.2.2 จิตสำนึก สำหรับจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน จากการศึกษา ปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนมีจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินเฉลี่ยในระดับมาก ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ซึ่งตั้งไว้ว่าอยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะเมื่อพิจารณาจากข้อคำถาม เกี่ยวกับจิตสำนึกพบว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ มีความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งน้ำ อันเกิดจากการเห็นความสำคัญของกิจกรรมดังกล่าวที่จะทำให้ชุมชนได้ใช้น้ำสะอาด และปลอดภัยจากสิ่งปนเปื้อน จึงทำให้คะแนนเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกรวมของหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในระดับมาก แต่คะแนนเฉลี่ยดังกล่าวก็มาจากคะแนนจิตสำนึกของหัวหน้าครัวเรือนที่มีการกระจายค่อนข้างมากเช่นเดียวกับความตระหนัก (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนจิตสำนึก = 15.8) แสดงว่า ยังมีหัวหน้าครัวเรือนบางส่วนที่มีระดับจิตสำนึกในระดับน้อยและปานกลาง เมื่อพิจารณาข้อคำถามเกี่ยวกับจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินเป็นรายชื่อ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีคะแนนจิตสำนึกเฉลี่ยรายชื่อมากที่สุด เป็น คำถามเกี่ยวกับความพร้อมที่จะสนับสนุนอย่างเต็มที่ ให้มีการออกกฎหมายควบคุมการลักลอบปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำดิบอย่างเข้มงวด อาจเป็นเพราะในหมู่บ้านยังไม่มีมีการออกกฎหมายที่ ชัดเจนในการเอาผิดกับผู้ลักลอบปล่อยของเสียลงแหล่งน้ำดิบ ซึ่งทำให้บางครั้งน้ำอุปโภค – บริโภค ที่มาจากแหล่งน้ำดิบมีปัญหาเรื่องกลิ่นและสี และเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพพอที่จะควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและจะช่วยให้ชุมชนได้ใช้น้ำที่สะอาด มีคุณภาพดี ส่วนข้อคำถามที่มีคะแนนจิตสำนึกเฉลี่ยรองลงมา เป็น ข้อคำถาม ความเต็มใจในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบดูแลแหล่งน้ำดิบและระบบประปาเพราะเห็นว่าเป็นทรัพย์สินส่วนรวม อาจเป็นเพราะว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่า แหล่งน้ำดิบดังกล่าว

เป็นแหล่งน้ำแหล่งเดียวที่มีปริมาณน้ำเพียงพอ สำหรับการอุปโภค – บริโภค ส่วนระบบประปา ก็ต้องร่วมกันดูแลและบำรุงรักษา เนื่องจากรัฐสร้างให้ชุมชนแล้ว ชุมชนจะต้องช่วยกันดูแลกันเอง เพราะหากมีการชำรุดจะต้องเก็บเงินค่าน้ำเพิ่มขึ้นเพื่อนำเงินมาซ่อมระบบประปา สำหรับข้อคำถามที่มีคะแนนจิตสำนึกเฉลี่ยน้อย เป็นข้อคำถาม ความพร้อมในการร่วมมือกับกลุ่มผู้ใช้คนอื่นที่จะพึ่งตนเองในการดูแลรักษาแหล่งน้ำดิบ โดยไม่ต้องรอให้เป็นหน้าที่ของรัฐฝ่ายเดียว อาจเนื่องมาจากหัวหน้าครัวเรือน คิดว่าตัวเองไม่ได้เป็นผู้ถือกฎหมาย และมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการดูแลรักษาแหล่งน้ำดิบ ซึ่งบางครั้งอาจประสบกับข้อพิพาทโดยลำพัง และเกี่ยวกับข้อคำถามที่ถามเกี่ยวกับ ความพร้อมที่จะเป็นอาสาสมัครตรวจวัดคุณภาพน้ำที่สามารถดำเนินการได้ในชุมชน และอาสาสมัครควบคุมดูแลแหล่งน้ำดิบในชุมชน อาจเป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่คิดว่าตัวเองไม่มีความสามารถพอ ที่จะดำเนินการตรวจวัดคุณภาพน้ำได้ และส่วนใหญ่ก็มีอาชีพเกษตรกรรม ไร่จ้าง และต้องค้าขาย จึงไม่มีเวลาที่จะเข้ามาทำหน้าที่อาสาสมัครอย่างเต็มที่

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินกับตัวแปรปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนมีจิตสำนึกไม่แตกต่างกัน ตามระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อาจเป็นเพราะจิตสำนึกคล้ายกับความตระหนัก แต่จิตสำนึกเป็นความตั้งใจและความพร้อมในการปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด อันเกิดจากสำนึกรับผิดชอบจากการรับรู้หรือเกิดความตระหนักในปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องมีความเต็มใจที่จะกระทำ ซึ่งหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ก็อาจมีจิตสำนึกไม่ต่างกัน ทั้งนี้บางครั้งต้องขึ้นอยู่กับเวลา และความพร้อมในการ ได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมจนทำให้เกิดการรับรู้และรับทราบปัญหา ซึ่ง ชูศักดิ์ วิทยาสัต (2537) กล่าวว่า การมีการรับรู้อย่างกว้างขวาง ก็มักจะนำไปสู่ความตระหนักในปัญหาซึ่งอาจถึงขั้นที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อปัญหานั้น ส่วนการเปรียบเทียบจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินกับตัวแปรที่เหลือ ปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนมีจิตสำนึกแตกต่างกัน ตามระดับความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำ ตำแหน่งทางสังคม และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับความตระหนักในการเฝ้าระวังคุณภาพ แหล่งน้ำผิวดิน อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้เกี่ยวกับคุณภาพน้ำในระดับมาก ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยของจิตสำนึกมากกว่ากลุ่มอื่น ได้รับรู้และรับทราบปัญหาเกี่ยวกับน้ำจากการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาน้ำเสีย ทำให้เกิดความตระหนักในปัญหาจนเกิดสำนึกรับผิดชอบ และเกิดจิตสำนึกที่จะต้องดำเนินการควบคุมดูแลรักษาแหล่งน้ำดิบ ซึ่งมาจะ ชิตตะสังคะ (อ้างใน สานิตย์ บุญชู , 2526) กล่าวว่า การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน โดยสม่ำเสมอ จะทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม สำหรับผู้ที่ไม่มีตำแหน่งทางสังคม คือ ไม่มีตำแหน่งในหมู่บ้านและ ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม จะคิดว่าหากทุ่มเทให้กับการดำเนินการดูแล แหล่งน้ำดิบ จะเสียเวลาและโอกาสที่จะไปประกอบอาชีพที่จะนำเงินรายได้

มาถึงครอบครัว และคิดว่าได้เสียเงินค่าน้ำไป แล้วก็น่าจะเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้ที่ดำรงตำแหน่งในหมู่บ้าน และผู้ที่เป็สมาชิกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้น้ำ นอกเสียจากจะได้รับการขอร้องจากบุคคลระดับผู้นำชุมชน และต้องเป็นลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมกันดำเนินกิจกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกคน ไม่ใช่ลักษณะของการเป็นอาสาสมัคร ซึ่งมีเป็นบางคน ซึ่งต่างกับผู้ที่มีตำแหน่งในหมู่บ้าน และเป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งผู้ที่อาสาเข้ามาดำรงตำแหน่งต้องเป็นผู้ที่พร้อมที่จะสละเวลาให้กับชุมชนได้ทุกอย่าง ซึ่ง นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการมีส่วนร่วม คือ ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ มีเกียรติยศหรือตำแหน่ง ที่ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งๆ ที่ยังไม่ศรัทธา หรือมีความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง นอกจากนั้นยังกล่าวถึงเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม และความสำเร็จของการมีส่วนร่วม ขึ้นอยู่กับประชาชนจะต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วม กิจกรรม และประชาชนไม่เสียเงินทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วม มากเกินกว่าที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นประจำ หรือค่อนข้างบ่อยและมีความสนใจในการรับฟังข้อมูลข่าวสารจะมีบุคลิกของการตื่นตัว หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ และมักให้ความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (จิรายุ ทองเขาอ่อน, 2537)

5.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความตระหนัก และจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำ ผิวดิน จากการศึกษาพบว่า ความตระหนักและจิตสำนึกมีความสัมพันธ์ในทางบวก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.926 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูง (กานดา พูนลาภทวี, 2539) และสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ความตระหนักและจิตสำนึกมีความสัมพันธ์กันในทางบวก แสดงว่า การมีความตระหนักมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับจิตสำนึก คือ การได้รับรู้และเห็นความสำคัญของปัญหาจะส่งผลให้เกิดสำนึกรับผิดชอบและเกิดจิตสำนึกที่จะกระทำในที่สุด เช่น ข้อคำถามว่าควรมีบทลงโทษแก่ผู้ลักลอบปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำดิบ ซึ่งหัวหน้าครัวเรือนทุกคนเห็นด้วย และเกือบทุกคนก็พร้อมที่จะสนับสนุนอย่างเต็มที่ ให้มีการออกกฎหมายควบคุมการลักลอบปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำดิบอย่างเข้มงวดด้วยเช่นกัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา เรื่องความตระหนักและจิตสำนึกในการเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำ ผิวดินสำหรับระบบประปาชุมชนของประชาชน ตำบลห้วยแก้ว อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) ควรพัฒนาระบบการให้ข้อมูลข่าวสาร ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และแพร่หลาย โดยเฉพาะเรื่องมลพิษน้ำเพราะเป็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ โดยเน้นที่แหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ เช่น โทรทัศน์หรือสื่อที่ใกล้ชิดตัว เช่น หอกระจายข่าว เพราะเป็นสื่อที่เข้าถึงชาวบ้านได้มากที่สุด
- 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำ เช่น กรมอนามัยควรกำหนดนโยบายในการประชาสัมพันธ์ โดยเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการเฝ้าระวังหรือควบคุมดูแลแหล่งน้ำดิบของตนเอง และชี้ให้เห็นถึงอันตรายจากการ อุปโภค-บริโภค น้ำที่มีสารพิษเจือปน หากแหล่งน้ำดิบขาดการเฝ้าระวัง เพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงผลกระทบที่มีต่อ สุขภาพ และตระหนักถึงปัญหา
- 3) ควรสนับสนุนให้ต้องมีการดำเนินการตรวจวัดคุณภาพน้ำในภาคสนามอย่างง่าย เช่น การตรวจวัดทางแบคทีเรีย โดยเริ่มที่ตัวผู้นำชุมชน หรืออาสาสมัครประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนได้ทราบด้วยตัวเองว่า ในน้ำมีสิ่งเจือปนหรือไม่ และควรปรับปรุงคุณภาพก่อนนำมาอุปโภค-บริโภค อย่างไร โดยในขั้น เริ่มแรกอาจให้ภาครัฐสนับสนุนด้านค่าใช้จ่าย ในการดำเนินการ
- 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในงานพัฒนาชนบท ควรมีการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องกรอนุรักษ์แหล่งน้ำในการออกพบปะเยี่ยมเยียนประชาชนในชนบท อาจมีการฝึกอบรมสัมมนา หรือจัดประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำ อย่างสม่ำเสมอ และควรนำกลุ่มผู้ใช้น้ำไปทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่บ้างในบางโอกาส
- 5) ควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน หรือกลุ่มผู้อนุรักษ์น้ำ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิด ความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์หรือควบคุมดูแลแหล่งน้ำ ของตนเองมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความรู้สึกรักหวงแหน และความเป็นเจ้าของในแหล่งน้ำของท้องถิ่นให้เพิ่มมากขึ้นด้วย